

SABOTATGE CONTRA FRANCO

EL FIL D'ARIADNA
100

© 2017 Joan Safont i Plumed

©2017 Jordi Amat, pel pròleg

© els autors i arxius esmentats al peu, per les fotografies
Angle Editorial vol agrair expressament la col·laboració de la família Mascareñas-Rubiés,
l'Arxiu Serra d'Or, l'Arxiu Vicens Vives, l'Arxiu Òmnium Cultural, l'Arxiu Històric
de la Ciutat de Barcelona, la Fundació Bofill i L'Avenç.

© 9 Grup Editorial, per l'edició

Angle Editorial

Muntaner, 200, àtic 8a · 08036 Barcelona

T. 93 363 08 23

www.angleeditorial.com

angle@angleeditorial.com

Disseny de la col·lecció: J. Mauricio Restrepo

Primera edició: setembre de 2017

ISBN: 978-84-15307-91-4

DL B 17947-2017

Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió
en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació
o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Joan Safont i Plumed

SABOTATGE CONTRA FRANCO

Episodis d'oposició
dels que havien guanyat la guerra

Pròleg de Jordi Amat

Taula

PRÒLEG. Destrossant la maquinària 11

1. 1939 Entre la guerra i la revolució 19
2. 1942 La benèfica represa clandestina de l'IEC 47
3. 1947 «Il·lumineu la catalana terra» 63
4. 1949 Les lliçons de Sales i Galí als joves del Grup
Torras i Bages 79
5. 1950 L'incert llegat dels pronois de la Lliga 99
6. 1954 L'alfil era Jaume Vicens i Vives 115
7. 1958 El *Destino* de Luján i Vergés 129
8. 1960 Jordi Pujol, el jove redemptor 143
9. 1961 L'Òmnium dels patricis arriscats 157
10. 1962 «Visca el rei!» 171
11. 1963 «El règim espanyol es diu cristià però no obeeix
als principis de base del cristianisme» 187
12. 1967 Al voltant del Mas Pla 201
13. 1968 Cançons d'ara 215
14. 1970 El holding Vilaseca i Marcet 229
15. 1974 Més que un club 243
16. 1975 La democràcia expectant 261

Bibliografia 275

Índex onomàstic 279

A l'Albert Manent,
un secundari imprescindible
d'aquests episodis,
amb qui m'hauria agradat
comentar aquest llibre.

1939

Entre la guerra i la revolució

Hi ha una foto extraordinària. És el típic retrat d'una parella acabada de casar amb amics i convidats. Hi ha cares alegres, felices de la bona nova. D'altres, no poden dissimular el rostre abatut, fruit de la incertesa del moment en què se celebra l'enllaç. La fotografia de bodes està datada el 6 de juliol de 1939, tres mesos després del final oficial de la Guerra Civil, a París. Els nuvis, al centre de la fotografia, són Carles Eugeni Mascareñas i Portusach, un jove catòlic, catalanista i republicà, i Concepció Rubiés i Trias. Al seu voltant, l'amic Ramon Sugranyes i de Franch, un altre jove amb qui el nuvi havia mantingut un intens contacte durant el conflicte; un dirigent d'Unió com Joan Baptista Roca i Caball; el veterà arquitecte i fundador de la Lliga Josep Puig i Cadafalch i el republicà liberal Amadeu Hurtado i Miró. També hi figuren Pilar Azemar, vídua de Manuel Carrasco i Formiguera, i l'oncle de la núvia, Joaquim Trias i Pujol, abocat a l'exili juntament amb el seu germà Antoni després de la derrota republicana. També hi treuen el cap Alfredo Mendizábal, incansable lluitador per la

pau civil a Espanya i el canonge nacionalista basc Alberto Onaindia Zuloaga. Cadascun dels acompanyants de la felicitosa parella —si podem fer servir aquesta habitual expressió en un context com aquell— representen els diferents sectors d'aquella Catalunya a l'exili que havia fugit de la revolució desencadenada a Catalunya arran del cop d'estat del 18 de juliol de 1936, per dretana, catòlica o burgesa, però que no podia fer costat als militars revoltats per republicana i catalanista. La fotografia és un testimoni d'excepció d'uns personatges que es mogueren en els marges de la complexitat —el pacifisme i la mediació internacional, el catolicisme compromès, el catalanisme fidel, el republicanisme centrista, els valors democràtics i liberals— davant un conflicte que va obligar a tothom a posicionar-se. Una posició tan plena de dignitat com minoritària. Un retrat del que podia haver estat i no va ser. La tercera Catalunya, exiliada el 1936 i derrotada el 1939 a la qual fa referència Arnau González i Vilalta en el seu llibre homònim. Un món que, des del principi, havia perdut la guerra.

L'esclat de la Guerra Civil, fruit del cop d'estat militar fallit iniciat al Marroc per un sector destacat de l'exèrcit contra el govern legalment constituït de la II República Espanyola, desencadenà a les zones que romangueren fidels a aquest, especialment a Catalunya —on els conspiradors feixistes tenien molt poc suport entre les classes conservadores i burgeses—, un buit de poder i l'inici d'un procés revolucionari caòtic i violent per part de les organitzacions revolucionàries anarquistes i comunistes que havien participat decididament en l'aixafament de la insurrecció militar.

El Comitè Central de Milícies Antifeixistes —format per totes les organitzacions sindicalistes i polítiques del Front Popular, però amb una especial preponderància anarquista— va esdevenir el poder real de Catalunya, davant d'un govern de la Generalitat de Catalunya, presidit per Lluís Companys, impotent per aturar la violència que aviat s'estengué per la rereguarda republicana per part de les temudes patrulles de control. Una violència que va suposar la persecució i mort d'eclesiàstics, dirigents i militants conservadors i d'ordre, industrials i empresaris i d'altres sectors a ulls d'aquelles alineats amb les forces feixistes, més enllà de la seva vinculació amb la conspiració militar. A la rereguarda republicana, la revolució social comportà una autèntica persecució contra la burgesia i contra l'Església, per intentar fer-les desaparèixer totalment. Aquell estiu de mort, juntament amb el procés d'expropiació i col·lectivització d'indústries i comerços, va determinar en bona mesura la posició de la gran i petita burgesia, d'industrials, financers i dirigents patronals, del catalanisme conservador, del món catòlic i, fins i tot, de simpatitzants republicans espantats davant els excessos. «L'oasi català», tema de debat entre Manuel Brunet i Antoni Rovira i Virgili durant els mesos precedents, no va ser possible una vegada iniciada la guerra.

Maurici Serrahima, escriptor i advocat vinculat al diari democratacristià *El Matí* fidel al govern legítim alhora que col·laborador de l'Església clandestina, detingut pel temut SIM (*Servicio de Investigación Militar*) amb l'absurda i falsa acusació de ser militant de Falange i membre de la quinta columna, i exiliat l'any 1939, assenyala que «si no s'hagués

produït d'entrada l'onada d'assassinats —que va portar la Generalitat a salvar, deportant-los, tants polítics catalans— hauria estat molt possible que bastant de gent destacada de la Lliga s'hagués quedat ací i que fins hagués mantingut una actitud cívica positiva». El cert és que des de la proclamació de la República, la Lliga no havia sabut trobar el seu lloc al nou règim, havia adoptat un caràcter més dretà i defensor dels interessos de les classes més altes, fins i tot amb aliances electorals amb forces monàrquiques, carlines i xlerrouxistes que no havien satisfet tothom ni havien tingut èxit, però no tenia cap relació amb uns conspiradors militars que només tenien a Barcelona la simpatia i complicitat de grups de Falange, CEDA, Renovación Española, la Peña Blanca i diversos monàrquics alfonsins o carlins.

Els darrers articles publicats per Joaquim Pellicena i Camacho o Lluís Duran i Ventosa a *La Veu de Catalunya*, el 18 i 19 de juliol, quan aquesta ja era quasi en mans de les Joventuts Socialistes, eren una crida al respecte a l'ordre, la llei i la fidelitat republicana malgrat el moment crític. Els esdeveniments farien canviar aquest llenguatge i situar els dirigents lligaires en la circumstància d'haver de triar entre el que ells anomenarien «civilització o barbàrie». L'intel·lectual, exdiputat i principal activista cultural cambonià, Joan Estelrich, ho sintetitzà als seus *Dietaris* durant els primers dies de la guerra: «No podem desitjar ni el triomf dels sublevats ni menys del Govern, que implicaria el triomf immediat dels marxistes. Jo, com a català, he de desitjar el triomf del Govern i com a espanyol, el dels sublevats». El suport als revoltats es veié com un mal menor davant la revolució, creient, massa innocentment, que la guerra seria

curta i que la inoperància del règim provisional faria tornar Espanya a un règim com l'anterior a l'adveniment de la República, on el catalanisme conservador tindria un paper determinant i rellevant. La realitat és que el triomf de Franco i els seus generals va suposar una ruptura total amb el passat.

L'exili de 1936

Tot i aquesta situació de violència, el predomini anarquista i l'afebliment governamental, cal assenyalar els esforços tant del president Companys com, singularment, dels consellers de Cultura, Ventura Gassol, i de Governació, Josep Maria Espanya, per possibilitar la fugida de perseguits i persones en perill. Més enllà del misteri encara avui no aclarit sobre la mort de l'arquebisbe de Barcelona, Manuel Irujita, i l'assassinat dels bisbes de Lleida, Salvi Huix, i auxiliar de Tarragona, Manuel Borràs, foren salvats i conduïts a l'exili pel govern català Josep Cartanyà, bisbe de Girona; Fèlix Bilbao, de la seu tortosina; Valentí Cumellas, de Solsona; Justí Guitart, de la Seu d'Urgell, i l'abat de Montserrat, Antoni M. Marcet. L'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, també aconseguí fugir gràcies a les gestions de la Generalitat, negant-se a signar la *Carta col·lectiva dels bisbes espanyols* de l'1 d'agost de 1937, que donava suport a la «Cruzada», i morint a l'exili suís, l'any 1943. La persecució contra els representants de l'Església (capellans, monges, frares) va ser especialment sagrant, amb prop de 2.500 morts, però n'aconseguien fugir, gràcies a les autoritats consulars, franceses especialment, un nombre considerable.

Per al catalanisme catòlic —representat, per exemple, pels centenars de joves que van formar la Federació de Joves Cristians de Catalunya, els fejecistes, però també per a entitats culturals i socials i actius capellans connectats amb les idees renovadores de l'organització política, sindical, juvenil, en països com Bèlgica, França o la Itàlia prèvia a l'arribada al poder de Mussolini— la persecució de religiosos i seglars i la destrucció i crema d'esglésies va ser un fet tan tràgic com determinant per al seu posicionament davant la guerra fratricida que s'iniciava i que, en molts casos, els va portar a abraçar el nacionalcatolicisme dels franquistes. El món catòlic també visqué la divisió de la guerra fratricida i la perversa dicotomia entre abjurar de les conviccions religioses o bé de les conviccions demòcrates. A tall d'exemple, des de França intel·lectuals catòlics com Emmanuel Mounier, Jacques Maritain o Jacques Mauriac i la revista *La Croix* mostraren el seu rebuig a les forces feixistes, mentre que Charles Maurras, factòtum de l'*Action Française*, o el poeta Paul Claudel encapçalaren les mostres d'adhesió als revoltats.

Gràcies a les gestions dels consellers de la Generalitat també pogueren evadir-se de la persecució destacats aristòcrates, dirigents monàrquics i carlins, com Josep Maria Milà i Camps, comte del Montseny; Alfons Sala i Argemí, comte d'Ègara; Carles Godó, comte de Godó; Darius Rumeu i Freixa, baró de Viver, o Joan Antoni Güell, comte de Güell. Aquest darrer mostraria a l'exili la seva distància respecte als militars revoltats. Un altre dels grups que aconseguiren escapar de la persecució de la FAI i d'altres «incontrolats», bé a través de vaixells francesos, italians o

anglesos, bé a través d'altres mètodes, va ser la plana major dels dirigents de la Lliga: Raimon d'Abadal i Calderó, Ramon Coll i Rodés, Lluís Duran i Ventosa, Joan Garriga i Massó, Joan Maluquer i Viladot, Lluís Puig de la Bellacasa, Josep Puig i Cadafalch, Pere Rahola i Molinas, Ferran Valls i Taberner, Josep Maria Trias de Bes o Joan Ventosa i Calvell. Francesc Cambó, com havia succeït en el moment del cop de Primo de Rivera, estava de vacances fora del país. També aconseguiren fugir i establir-se a França o Itàlia intel·lectuals i periodistes com Ramon d'Abadal i de Vinyals, Joan Baptista Solervicens, Manuel Brunet, Josep Pla o Carles Sentís. Molts d'ells trobaren refugi a la ciutat italiana de Gènova. L'enyorat Albert Manent va detallar les circumstàncies particulars de la fugida de cadascun al seu *De 1939 a 1975. Estudis sobre la Guerra Civil i el franquisme*. Tot i això, foren assassinats alguns dirigents de menys renom, com l'expresident de la diputació de Girona Agustí Riera i Pau, els diputats Francesc Salvans i Armengol, Lluís G. Pinyol i Agulló i Joan Rovira i el regidor barceloní Joan Codolà i Gualdo. 383 dels 8.360 assassinats a la rereguarda republicana correspongueren a militants o membres del partit catalanista conservador. Una xifra gens menor.

Com sabem, gràcies als estudis de Borja de Riquer sobre la matèria, els principals dirigents de la dreta catalanista —amb l'excepció de Puig i Cadafalch, que, com veurem, en pagà les conseqüències— tot i no haver participat en els preparatius de la conspiració politicomilitar que donà lloc al cop d'estat, s'adheriren a l'Espanya de Franco i col·laboraren en els serveis de propaganda impulsats per Cam-

bó i els seus intel·lectuals —amb publicacions i llibres que tenien Estelrich al capdavant, com Ràdio Veritat o la revista *Occident*—, participaren en el finançament del govern de Burgos o endegaren activitats d'espionatge, com el cèlebre SIFNE, dirigit per l'exministre Josep Bertran i Musitu, on encara tingueren un paper Josep Pla o Carles Sentís. Aquesta col·laboració no amortí gens ni mica el caràcter anticatalà del nou règim i l'hostilitat manifesta dels dirigents i intel·lectuals de Falange contra els plutòcrates de la Lliga i la burgesia catalana i catalanista, a qui consideraven culpables d'haver fet germinar el «separatisme català». L'hostilitat contra el català ja es va fer patent tant a l'exili com a l'Espanya dita *nacional*, especialment a les ciutats de Sant Sebastià, Pamplona, Burgos o Salamanca, on es refugiaren un bon nombre de famílies de la burgesia catalana, els fills de les quals nodririen les files de l'exèrcit franquista.

Dins les files de la Catalunya republicana, l'assassinat per pistolers de la FAI del periodista Josep Maria Planes, el qual havia denunciat els vincles entre sectors de l'anarquisme i les organitzacions criminals, va fer que alguns dels seus col·legues prenguessin el camí de l'exili l'estiu de 1936. És el cas de Josep Maria de Sagarra, un dels grans amics de Planes, que aprofità la guerra per casar-se a París i fer un llarg viatge de noces —sufragat per Cambó—, que plasmà a la seva deliciosa *La ruta blava*. Dins d'aquest sector de la burgesia republicana i liberal, el dirigent d'Acció Catalana Claudi Ametlla es va traslladar a París l'agost del 36, per por de les represàlies de les forces revolucionàries que havia combatut com a governador civil de Barcelona i les quals havia comminat Companys a reprimir. El seu bon amic l'advoc-

cat Amadeu Hurtado, exdirigent del mateix partit i propietari de *La Publicidad* i *Mirador* —on havia col·laborat Planes— hi va arribar per mirar d'alliberar el seu gendre Ferran Cuito, empresonat pels alemanys durant una operació frustrada de compra d'armes a Txecoslovàquia. Des de París, però, refusà tornar a Catalunya i intentà infructuosament aconseguir una mediació internacional en el conflicte civil a través dels seus contactes amb les autoritats diplomàtiques franceses. A París, Hurtado i Ametlla crearen al seu voltant un cercle d'amics, periodistes i escriptors, com Alexandre Plana, Estanislau Duran i Reynals, el Dr. August Pi i Sunyer, Antoni López i Llausàs, Rossend Llates, Carles Soldevila, Josep Maria Millàs-Raurell o Joaquim Ventalló, a més d'Eugeni Xammar, secretari de l'ambaixada republicana a la capital francesa. També participaren o es mostraren favorables a iniciatives de mediació l'advocat Marià Rubió i Tudurí, antic passant d'Hurtado, dirigent d'ERC i director de *La Humanitat*, i el seu germà Nicolau Maria, arquitecte i paisatgista, que feu gestions amb Josep Maria Batista i Roca davant el Foreign Office.

L'encarnació més clara de les contradiccions dramàtiques que comportà la Guerra Civil va ser Unió Democràtica de Catalunya, partit democratacristià i fidel a la República. Un doble caràcter que exemplifica l'anècdota segons la qual, davant un escamot de milicians estranyats pel seu catolicisme i, alhora, pel seu pensament social avançat, el diputat Pau Romeva, lleial al govern, es va definir com ni blanc ni roig, sinó «a quadrets». Petita però influent en el seu àmbit d'actuació, ben connectada amb el pensament de Don Sturzo i els intel·lectuals catòlics francesos, Unió havia arreplegat

exvotants i exdirigents de la Lliga Catalana i d'Acció Catalana, així com del carlisme o dels feijocistes, com Lluís Vila i d'Abadal, Joan Baptista Roca i Caball, Pau Romeva, Josep Maria Trias i Peitx, Maurici Serrahima, Miquel Coll i Alentorn o el qui aviat esdevingué el seu líder, Manuel Carrasco i Formiguera.

El cas de Manuel Carrasco i Formiguera, ben conegut, és especialment tràgic. Amb una participació destacada en la gènesi de la República i en l'assoliment de la Generalitat, en esclatar la guerra se situà al costat del govern català, que el cridà per a tasques d'assessoria jurídica. Però els atacs continus de la premsa anarquista i el temor per la seva vida van fer que fos comminat a abandonar el país com a enviat català a Euskadi, on el nacionalisme basc havia mantingut tant el seu profund catolicisme com la fidelitat a la República. Capturat pels franquistes juntament amb la seva família, fou afusellat a Burgos el 28 d'agost de 1937, després d'un procés sumaríssim en el qual intervingueren destacats membres del petit nucli falangista català. La mort del dirigent catalanista i cristià per part d'un bàndol que es proclamava internacionalment com a defensor de la fe i de l'Església, i que amb la benedicció de bona part de l'episcopat havia batejat la guerra com una nova croada, va causar una gran commoció entre els seus companys de partit i la premsa catòlica internacional. El dirigent d'Unió Joan B. Roca i Caball i els joves catalanistes cristians Sugranyes i de Franch i Mascareñas serien, des de l'exili francès, l'ànima d'una «tercera Catalunya» que no volgué adherir-se ni a l'exèrcit feixista ni a la revolució dins la zona republicana, i que maldà, per exemple, per solucions de caire nacionalista per posar fi a la guerra i la re-

volució, amb coincidències tant amb els partidaris de la mediació diplomàtica internacional, com Alfredo Mendizábal, com amb els partidaris de la insurrecció armada contra els anarquistes per pactar una pau separada per a Catalunya, amb plans contra el mateix president Companys, fets pels quals s'hagué d'exiliar el president del Parlament Joan Casanovas i Maristany.

Serrahima, una de les veus intel·lectuals més importants del catalanisme democratacristià, escrigué l'abril de 1939, des de l'exili i tot just acabada oficialment la guerra, un memoràndum a Emmanuel Mounier, que és tot un resum de la seva visió del dramàtic període que li havia tocat viure des de Barcelona. Hi afirmava que «abans del 19 de juliol de 1936, l'ambient polític català era totalment diferent del de la resta d'Espanya. Mentre que en els pobles castellans la guerra civil era ja una realitat i les dues parts es mataven l'una a l'altra, o en tot cas s'odiaven i s'enfrontaven, a Catalunya es produïa un assossegament. Els partits catalans de dreta i d'esquerra, que havien lluitat a les eleccions, establien lligams entre ells i les seves relacions eren cada vegada més cordials. El Parlament català va aprovar moltes lleis pràcticament per unanimitat. Aquest fet era molt visible. Hi havia gent de Madrid que anava a viure a Barcelona, ciutat a la qual un periodista va donar el nom d'oasi en un article que va tenir un gran ressò. Hom començava a tenir la impressió que, si es produïen alteracions greus, Catalunya se'n salvaria». No havia estat el cas, i l'informe no escatimava dures crítiques contra el paper d'un Companys —en aquell moment derrotat i abatut, fortament qüestionat políticament i encara no esdevingut el símbol que va ser

després de la seva detenció per la Gestapo a França, la seva deportació a Espanya i la seva execució a Barcelona després d'un consell de guerra sumaríssim convertit en una farsa i suportat pel President amb tota dignitat— que no havia sabut donar un caràcter nacional i no revolucionari a l'oposició i lluita contra els revoltats. «L'opinió sana i patriota que esperava que es restablís l'ordre, que demanava un govern seriós i fort, àdhuc si era molt d'esquerres o socialitzant, va restar molt poc ferma i, encara pitjor, desmoralitzada. Una part molt important va quedar, malgrat tot, al costat del govern però sense entusiasme, sense esperit de sacrifici, sense una confiança autèntica. Una altra part es va tancar en el més gran dels escepticismes. I una altra part va decidir que abans de caure en l'anarquisme preferia començar a posar la seva confiança en el triomf de Franco, com un mal menor evidentment, però hi confiava».

Per a nosaltres, que sabem com van acabar les coses, l'anàlisi de Serrahima —que també carregava els neulers contra els comunistes i Negrín pel seu centralisme, que havia deixat en no res l'autonomia catalana, i la seva política de guerra a ultrança— sembla justa i acurada. Serrahima també va ser testimoni dels intents infructuosos per restablir el culte a Barcelona, una vegada estabilitzada l'escalada revolucionària, amb la voluntat tant de rehabilitar la imatge de la República davant el món —i especialment el món catòlic, que havia assumit la idea d'una lluita religiosa, avalada tardanament per la Santa Seu— com de restablir les relacions entre l'Església perseguida i les autoritats, on destacava el ministre de Justícia, nacionalista basc i catòlic, Manuel de Irujo.

Barcelona «alliberada». Barcelona, ocupada

El 26 de gener de 1939 les tropes franquistes ocupaven la capital de Catalunya. L'endemà, una *Vanguardia* recuperada pel seu propietari, dirigida pels periodistes Manuel Aznar i Josep Pla, i rebatejada com *La Vanguardia Española*, celebrava i anunciava «Barcelona para la España invicta de Franco». El titular, davant el qual el vell diari dels Godó es quadrava amb el crit de «¡Presente!», donava el to de la victòria. Les quatre províncies rebels i secessionistes, les quals en mala hora havien aconseguit l'autonomia, havien de ser immediatament incorporades a la «Nueva España», i per això calia una expiació i una espanyolització forçosa i forçada. Catalunya, com a nació, havia perdut la guerra i les seves institucions eren anorreades, els seus representants legítims perseguits i la seva llengua i cultura proscrietes. L'exèrcit republicà arribava exhaust a la frontera, milers de refugiats la travessaven juntament amb les autoritats republicanes, dirigents i militants d'organitzacions d'esquerra i sindicals, professors universitaris i intel·lectuals compromesos amb la democràcia, el catalanisme i la República, mentre a Barcelona feia la seva entrada sense resistència l'exèrcit d'ocupació, format pel cos de l'exèrcit de Navarra, la legió i les forces marroquines, comandat pel general Yagüe. Partidaris, emboscats, membres de la quinta columna i presoners alliberats, però també masses afamades i delmades per tres anys de guerra, bombardejos i violència, aclamaren «brazo en alto» les forces ocupants.

Aviat s'iniciaren els actes d'exaltació i celebració de la victòria, amb misses de campanya, desfilades militars, ho-

menatges als caiguts i discursos de les noves autoritats, encapçalades pel general Eliseo Álvarez Arenas, l'alcalde Miquel Mateu i Pla i el president de la Diputació de Barcelona, Josep Maria Milà i Camps, comte del Montseny, que retornava al mateix càrrec per al qual l'havia nomenat la Dictadura de Primo de Rivera anys abans. El nomenament d'un monàrquic alfonsí, addicte al règim però amb una trajectòria més vinculada a l'anterior dictadura que no pas al nou ordre nacionalsindicalista, havia de ser una concessió a l'alta burgesia catalana que havia secundat l'alçament feixista. Però quan, creient-se representant d'aquestes classes socials, Milà intentà exposar molt tímidament els greuges dels industrials davant el «cuñadísimo», Ramón Serrano Suñer, va ser fulminat del seu càrrec en tota una declaració d'intencions. El règim els havia tornat les fàbriques i les propietats confiscades, col·lectivitzades o expropiades durant els anys de «dominio rojo-separatista», arribava agomboiat de religiositat i pràctica pietosa, els podia permetre representar un paper de poder econòmic, i fins i tot podia assumir algunes incorporacions a les institucions locals i provincials, però, a canvi, com a agraïment, els demanava «adhesión inquebrantable» i, políticament, submissió total. Encara que això, d'altra banda, suposés sacrificar la cultura i aprofundir en la castellanització i la substitució del català com a llengua d'ús, a la manera del que ja havien fet sectors de l'espanyolisme més repatani abans de la guerra.

El tracte tàcit va ser aquest, i en bona mesura va ser acceptat per la major part d'aquesta classe social. Com afirma Borja de Riquer, «no va haver-hi cap dissensió burgesa rellevant, ni menys encara actituds significatives d'oposició

d'aquests sectors al règim franquista. Al contrari, aquest va ser sempre un grup social agraït, ben acomodat, notablement beneficiat i engreixat per la barreja de paradís fiscal i laboral que va ser la dictadura franquista. Durant tot el franquisme hi va haver una clara subordinació de la burgesia catalana al règim i això va comportar la pèrdua de tota iniciativa política pròpia». Sostreure la possibilitat que la burgesia intervingués en la política i actués com a grup d'interès o influència política era el preu a pagar per recuperar la posició de privilegi econòmic.

Expiació i pacte tàcit

Ferran Valls i Taberner, Josep Maria Tallada, Martí de Riquer, Tomàs Carreras i Artau, Ignasi Agustí, Carles Sentís, Guillem Díaz-Plaja, Sebastià Sánchez-Juan, Joan Estelrich, Manuel de Montoliu, Manuel Brunet i d'altres més pragmàtics o ambigus, com Josep Pla, Josep Vergés o Santiago Nadal, havien de ser la nova intel·lectualitat del règim a Catalunya per ocupar l'espai que havien deixat els exiliats i depurats. Com ha estudiat Francesc Vilanova al seu llibre *Una burgesia sense ànima*, el procés d'expiació de Catalunya començava amb la revisió històrica del procés que, iniciat amb la Renaixença, havia desembocat en la proclamació de la República i l'Estatut d'Autonomia de 1932, i l'atribució de culpes en la subversió que havia portat els militars a alçar-se el 18 de juliol. Les responsabilitats que volia establir el nou règim no es circumscrivien a les forces catalanistes d'esquerra i republicanes, sinó que també afectaven al catalanisme conservador. Era la tesi resumida en una cèlebre asseveració

d'un conspicu falangista com Luys Santa Marina al diari *Solidaridad Nacional*: «Se empezó con juegos florales y sardanas, y se ha terminado inmolando juventudes en el Ebro. Y esto no puede volver».

El jove militant de la Lliga Catalana Marcel·lí Moreta, que havia viscut la guerra a Barcelona, des d'on havia ajudat a fugir diversos companys, escriu sobre les conductes polítiques a la Barcelona de 1939: «La guerra ho sotraguejà tot. Van haver-hi canvis d'actituds, d'ideologia, de conducta. En alguns casos per la por que s'havia generalitzat, en altres per conveniències personals, en molts per cansament, o decepcions o Déu sap per què. Els grans trasbalsaments obnubilen les intel·ligències, i sota aquest signe vam entrar en la postguerra. Hi hagué fins i tot antics catalanistes pertanyents a famílies de gran i sòlida tradició catalana que van arribar a creure que el catalanisme era el culpable de tot el que havia succeït». No era, doncs, un punt de vista exclusivament falangista, sinó que eren molts altres els que creien que el pecat original era el mateix naixement del catalanisme, un catalanisme que calia enterrar per sempre més, tal com sentencià Ferran Valls i Taberner —antic home del catalanisme lligaire, que des de 1934 havia iniciat un procés de revisió dels seus postulats que l'havia de portar a esdevenir l'intel·lectual de referència del primer franquisme a Catalunya— al seu article paradigmàtic «La falsa ruta». Publicat a *La Vanguardia Española* el 15 de febrer de 1939, resumidament Valls hi assenyalava que «Cataluña ha seguido una falsa ruta y ha llegado en gran parte a ser víctima de su propio extravío. Esta falsa ruta ha sido el nacionalismo catalán». Així doncs, per a aquest antic catalanista, company

de generació d'honorables patriotes com Jordi Rubió i Balaguer o Lluís Nicolau i d'Olwer, el catalanisme havia contribuït al desenvolupament de la subversió, fins i tot arribant a les classes altes i esdevenint, a més, un factor de disgregació i discòrdia interna, com a preludi de la mateixa guerra. Calia, doncs, liquidar un passat equivocat i uns resultats desastrosos per reprendre el bon camí, és a dir, el camí que havia de seguir Catalunya en la marxa triomfal de la «Nueva España». Una «Cataluña real» que, segons Carles Sentís, tot just començava a caminar, una vegada deslliurada de rojos, caracteritzats com a gàngsters de pel·lícula al seu article «¿Finis Cataloniae?», publicat dos dies després al mateix diari. Segons Sentís, hi havia una Catalunya que havia guanyat. Una Catalunya franquista, que havia quedat soterrada fins llavors i que podia representar una identitat regional, subsumida en l'espanyolitat, però no del tot dissolta.

Com dèiem, en aquest camí equivocat que havia estat el catalanisme la burgesia hi tenia una gran responsabilitat. L'economista Josep Maria Tallada, un dels nous intel·lectuals del franquisme provinents del catalanisme, va ser l'encarregat de començar a passar comptes. Pocs dies després de l'article de Valls i Taberner, a les mateixes pàgines Tallada proposava una «revisión de conductas» centrada en «la inconsciencia de la burguesía». En ell, comparava la figura de l'exministre republicà Jaume Carner amb la de Jacques Necker, el banquer de la monarquia francesa que havia intentat reformar l'administració abans de l'esclat de la Revolució. Per extensió, feia culpable tota la burgesia, de la més conservadora a la més republicana, i l'«aristocracia de la inteligencia» catalanes de la preparació ideològica de la subversió, i s'acarnissava

especialment amb l'Escola Blanquerna, un dels establiments pedagògics privats més emblemàtics de la petita i mitjana burgesia catalanista i liberal, confiscada l'any 1939 i no recuperada. En resum, Tallada acabava el seu article afirmant: «Ojalá la convulsión que ahora se ha extinguido haya servido de enseñanza a los burgueses e intelectuales españoles y de ejemplo a las clases altas de todo el mundo».

Una burgesia culpable, doncs, que havia demostrat tenir «el alma huera», buida, en paraules del jove periodista monàrquic Santiago Nadal i Gaya, en aquell moment encara disposat a passar comptes amb el catalanisme de dreta i d'esquerra que havia fet la vida impossible a aquells que «de familias catalanas y nacidos en Cataluña, que fieles a la voz auténtica de su sangre, vivían, sentían y hablaban en español». En sengles articles escrits al setmanari *Destino*, fundat a Burgos l'any 1937 sota la divisa de «Política de unidad», Nadal s'afegí al cor dels qui culpaven la burgesia dels pitjors crims i de la pitjor complicitat amb les forces revolucionàries, subversives i separatistes: «La burguesía catalana no solo abandonó a sus aliados naturales del resto de España, sino que se pasó al enemigo común, enorme aberración de la que desde luego no se daba cuenta— convirtiéndose en uno de los más poderosos elementos destructores del patrimonio nacional. Tanto ha sido —formidable paradoja— factor decisivo en la evolución política que llevó al 14 de abril de 1931 y al 18 de julio de 1936; sobre esto la lección de la historia es clara y concluyente». Com a forma d'expiar el pecat i d'omplir l'ànima d'aquesta burgesia després d'abjurar del separatisme, només hi havia una solució: «Llenarle con España el alma a la burguesía catalana». Com